

NARATIVNE STRATEGIJE V PRIDIGAH MATIJE VERTOVCA

Matija Vertovec (1784–1851) je bil rojen na Vipavskem; kot duhovnik se je ukvarjal še z zgodovino, zemljepisom, kemijo, fiziko, astronomijo, prav tako s kmetijstvom, zlasti z vinogradništvom in kletarstvom; sodeloval je pri Bleweisovih *Novicah* od ustanovitve leta 1843. Bil je priljubljen pridigar: izbor svojih pridig in govorov je objavil v knjigi *Shodni ogovori* (1850); v njih so prisotne različne narativne strategije in strukture: retorično oblikovanje pripovednih zgledov, dramatičnost dogodkov, slikovitost opisa, imaginacija, medbesedilni postopki ipd.

Ključne besede: Matija Vertovec, pridiga, narativne strategije

Umestitev narativnih značilnosti pridižnih besedil

Pridiga je imela ves srednji vek stalno mesto v nedeljskem in prazničnem bogoslužju; na voljo so bili pridigarski priročniki z različnimi predlogami, izborom snovi, zgledov, navodili za pridiganje – zlasti od poznega srednjega veka naprej; humanisti pa so v pridige vnašali svoje retorične spretnosti ter učenost (Lanzenweger 1999: 288–289). V 15. in 16. stoletju je velik del evropskega krščanskega prostora doživljal tudi dekadenco, saj so se množile zlorabe klera, kar se je med drugim kazalo v oznanjevanju, ki je nazadovalo; pridigarji so zanemarjali teološke vire, predvsem *Sveto pismo* in spise cerkvenih očetov. Z reformacijo in korenito katoliško prenovo je dobilo oznanjevanje posebno pomembno mesto (Benedik 1999: 18). V obdobju razsvetljenstva je pridiga dobila še dodatne razsežnosti, saj so se v praktično in prerodno dejavnost vključevali tudi duhovniki, ki so lahko vplivali na vernike predvsem s svojo pridigarsko dejavnostjo, še posebej tisti, ki so sprejeli janzenistične

ideje z reformno politiko cesarja Jožefa I. kakor tudi druga njegova reformna prizadevanja. Natisnjeni cerkveni govori duhovnikov takratnega obdobja tako kažejo na to, kako so ob verskih naukih s prižnice delili tudi nauke za posvetni blagor, kakor npr. Jurij Japelj (*Pridige za vse nedele skuzi lejtju II*, 1794), ki je v svojih pridigah med drugim govoril o posledicah »grešne strasti«, saj lahko oslepi pamet, pelje v največje pregrehe, pahne človeka v bolezen ali prerano smrt, povzroči gospodarsko škodo in ubobožanje; Matija Vertovec (1784–1851) (*Shodni ogovori*, 1850) pa se v svojih pridigah oz. »ogovorih« s pozivanjem k zmernosti in preudarnosti (npr. v pridigi na pustno nedeljo 1816 v Logu) »predstavlja kot praktični zagovornik in propagator zgodnjekapitalističnega družbenega razvoja na Slovenskem« (Koruza 1991: 204–205). Pred letom 1850 so namreč pridige »predstavljale najbolj izvirno in najbolj zahtevno prozno oblikovanje v slovenskem jeziku; po drugi strani pa prav iz takšnega pojmovanja značaja pridige lahko razumemo, zakaj je slovensko pripovedništvo tako težko in pozno nastajalo« (Koruza 1984: 34).

Bistvenega pomena za sodobnejše pridige je razmerje med interpretacijo in aktualizacijo: z interpretacijo se označuje primerjava prebranega svetopisemskega odlomka z drugim, z aktualizacijo pa povezovanje svetopisemskega sporočila s poslušalčevo situacijo, pri čemer je razmerje med vsakdanjo izkušnjo poslušalcev in svetopisemskim besedilom temelj sodobne pridige. Namesto izraza aktualizacija se lahko med drugim uporabljajo tudi izrazi aplikacija, posodobitev, prilagoditev ipd., brez česar pa besedilo ne more pripadati pridižnemu žanru (Bizjak 2005: 23). Po Baumannu (1972) Bizjakova navaja neposredno aplikacijo, kamor sodijo opomin, vprašanje in hiperbola, ter posredno aplikacijo, ki jo predstavljajo ilustracija, naracija in izjava. Sodobno homiletično pridigo določata torej dve razsežnosti: prva je svetopisemska in predstavlja svetopisemske dogodke ter njihovo sporočilo; druga je posodobitvena, ki svetopisemsko sporočilo poveže s sodobnim človekom (Bizjak 2005: 23–24). Van Rensburg navaja v študiji *Narrative preaching: Theory and praxis of a new way of preaching* (2003) teorije in poglede na pripovedno strukturo sodobne pridige, pri čemer navaja, da Lowry (1997) poudarja pomen zgodbe, Buttrick (1987) pa t. i. gibanje pripovedi. Van Rensburg (2003: 43) izpostavi tezo, da je narativna pridiga lahko t. i. homiletični žanr, saj je prav narativna pridiga z zgodbo v prednosti pred standardno pridigo, pri čemer v narativnem diskurzu uporablja tudi dramtizacijo in imaginacijo pripovedi (prav tam: 46–48). Avtor izpostavi, da je moč narativnosti pridige v tem, da ponudi poslušalcem/bralcem identifikacijo z osebami v podani pripovedi, k čemur pripomore uporaba narativnih sredstev, npr. poetično oblikovan jezik oz. slog kakor tudi vključevanje zgodb iz življenja v pripoved, ki pojasnjujejo biblične ali svetopisemske dogodke (prav tam: 56–57).

Van Rensburg pravi, da pripovednost v pridigi oblikuje struktura z uvodom, dogodki, zaključkom oz. sklepom; uvod naj uvaja v zgodbo, pri čemer mora pripovedovalec upoštevati, da naj bi vsa navedena dejstva vodila v pričakovanje, karakterji pripovednih oseb pa naj bi v jedru pripovedi »zaživeli«; pri karakterizaciji so pomembna tudi čustva, podprta in motivirana z dejanji. Drugačen tip uvoda je tedaj, kadar pripovedovalec vnese vanj nekaj osebnih komentarjev o določenem

subjektu pripovedi, kar ga tipizira. Dogodki v pripovedi naj vključujejo določena zgodovinska, teološka, psihološka, sociološka, kulturna dejstva, ki vplivajo na razvoj zgodbe in prinašajo elemente presenečenja, nenavadnosti, kar ustvarja napetost in pričakovanje. Navedena dejstva in dogodki naj bodo umetelno urejeni, da bo zgodba s tem inovativna in »sveža«. Avtor povzema po Lowryju (1997), da mora biti cilj pripovedi znan, vendar naj bo potek dogodkov presenetljiv, dramatičen. Zaključek pripovedi naj prinese občutke zadovoljstva ali navdušenja, naj bo hiter in dramatičen, lahko je tudi odprt, zatem pa naj sledi aplikacija (npr. kaj se lahko naučimo iz te zgodbe), po možnosti brez moraliziranja (Van Rensburg 2003: 59–65). Aplikacija ali praktični zaključek je več kot reprodukcija pogloblitve ideje pridige; le-ta je lahko postavljena v novo obliko, v aktualne okoliščine, primerna naj bo za različne vrste poslušalcev/bralcev (npr. mlade, stare, spreobrnjene, take, ki to niso, ipd.), prisotna bi morala biti v vsaki pridigi (Vinet, Skinner 2007: 324–325). Zgodba, ki je jedro narativne pridige, naj ima naslednje značilnosti: gibanje, kontekst, dogajanje v preteklosti, boljša je tretjeosebna pripoved, jezikovno-slogovna umetelnost (npr. z retoričnimi figurami) (Van Rensburg 2003: 66–68).

Povzamemo lahko, da so pogloblitve značilnosti narativne pridige kot sodobnega pridižnega oz. homiletičnega žanra (torej homilije kot dela liturgije) strukturne narave: prisotnost zgodb oziroma pripovedi iz življenja, dramatizacija in imaginacija, opisi, možnost identifikacije poslušalcev ali bralcev s posameznimi karakterji oseb, ki so podani v pripovedi, karakterizacija, vendar tudi s čustvi, podprta in motivirana z dejanji; pripovedovani dogodki naj vključujejo kontekst zgodovinskih, teoloških, psiholoških, socioloških, kulturnih in drugih referenčnih točk, ki vplivajo na razvoj zgodbe in prinašajo elemente presenečenja, nenavadnosti, kar ustvarja napetost in pričakovanje; aplikacija oz. aktualizacija posameznih pripovedi naj prikaže kakšen nov vidik; v pripovednih zgledih, ki naj bodo razumljivi za vse vrste poslušalcev ali bralcev, naj bodo izpostavljene aktualne okoliščine; upošteva naj se oblikovanost v skladu z retoričnimi priporočili: npr. prisotnost retoričnih figur in poetično oblikovan jezik oz. slog (Bizjak 2005: 23–24; Van Rensburg 2003: 43–68; Vinet, Skinner 2007: 324–325).

Prvine narativne pridige v Vertovčevih *Shodnih ogovorih*, 1850¹

Jože Koruza (1984: 33) je izpostavil, da gre v primeru Vertovčevih besedil v obravnavani zbirki za t. i. »shodne pridige«, kakor je ta pojem izpostavil v predgovoru že avtor sam; »torej je šlo za poskus slovenjenja tujega termina 'pridiga', vendar pa se Vertovčeva slovenska ustreznica 'ogovor' ni uveljavila v rabi«. Koruza je pojasnil tudi pridevnik »shoden«, kar se da razbrati predvsem iz predgovora in naslovov pridig ob »velikih shodih«, torej priložnostih, ko se je v cerkvi zbralo

¹ Na naslovnici je natisnjeno: »Shodni ogovori. Spisal in izustil Matija Vertovec, fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo. Na svitlo dani slovenskiga društva v Ljubljani. V Ljubljani, 1850. Natisnil Jožef Blaznik.« Faksimile tega dela je izšel »ob 150-letnici prve objave VINOREJE v *Kmetijskih in rokodelskih Novicah* (1844)«, torej leta 1994.

veliko vernikov, kakor npr. ob cerkvenih proščenjih, romarskih shodih, novih in zlatih mašah, posvetitvah novih oltarjev, rojstnem dnevu cesarja ipd. (prav tam).² Iz Vertovčega predgovora je tudi razvidno, da želi tem pridigam, »de bi se ne samo prostimo ljudstvu, ampak tudi bolj izobraženim dopadle« (Vertovc 1994: [I]). Nadalje še podrobneje navede, katerim naslovnikom so namenjene: »mladi duhovšini«, »prijatlam domorodniga slovstva«, »višejim gospodam po mestih in deželi, kateri bi hotli svoje služabnike z zdravim, prijetnim in koristnim branjem obdariti – kakor je zlasti pri Nemcih navadno«, »kmetam in rokodelcam« (prav tam). Koruza v svoji razpravi zapiše zanimivo trditev, da Vertovčev izbor pridig, ki jih je dal natisniti v zbirki, ni bil tematski, čeprav je takšna ureditev knjige, »pač pa po kriteriju popularnosti in estetskega vrednotenja v najširšem pomenu« (Koruza 1984: 35). Koruza tudi izpostavi, da so Vertovčeve pridige v nekaterih potezah podobne pridigam vipavskega rojaka o. Janeza Svetokriškega, zlasti takrat, ko želi biti prepričljiv in razpoložensko učinkovati na bralce (poslušalce) – takrat uporabi preizkušena retorična sredstva in dramatično podajanje. Vertovec je torej obvladal »preizkušeni register retoričnih sredstev cerkvenega govorništva, podedovan še iz baročne dobe, vendar ga je omejil na razumno mero in obdržal v mejah dobrega okusa, ki ga je gojila in terjala razsvetljska estetika« (prav tam: 36). Razsvetljska miselnost je v Vertovčevih pridigah vplivala na zgradbo in stil kakor tudi na tematiko; kot prvo duhovnikovo nalogo izpostavlja razsvetljevanje razuma vernikov, šele zatem skrb za njihovo moralno ter versko vzgojo; skratka, vedno znova se vrača k posvetnim rečem, ki so povezane z verskim življenjem in duhovnikovo vzgojo, npr. preganjanje praznoverja, stimuliranje poklicne dejavnosti, ne nazadnje tudi k varčnosti, zmernosti (prav tam: 37). V teh besedilih so bolj ali manj prisotne vse temeljne naloge pridige, še posebej pa izstopa prav njihova ekshortativna funkcija, ki je v tem, da spodbuja k življenju po božjih načelih in izpostavlja človekove slabosti, zablode (Rojnik 1996: 17), vendar s praktičnimi zgledi iz vsakdanjega človekovega življenja v še izrazito razsvetljskem okviru, kakor je ugotavljal že Koruza.³

V Vertovčevi zbirki *Shodni govori* so posamezne pridige razporejene glede na priložnosti, ko se je v cerkvi zbralo veliko vernikov in poslušalcev, torej ob »velikih shodih«, na kar kaže pridevnik »shoden« (Koruza 1991: 331), kar je razvidno iz nekaterih podnaslovov pridig, npr.: »Dežja prošna pridiga«, »O novi maši /.../«, »O potrebnosti ene sv. cerkve /.../ (Vertovec 1994: [174]). Zanimivo je tudi, da je dodatni vsebinski opis posamezne pridige za naslovom in letom zapisan le v kazalu in ne znotraj zbirke, kjer je za naslovi, ki se v zapisu nekoliko razlikujejo od tistih v kazalu, podan izhodiščni citat iz *Svetega pisma*, ki je zmeraj v slovenščini, npr. v kazalu prvi pridigi z naslovom »*V praznik sv. Štefana v Ipavi 1810 ob overženju*

² »Cerkve, v katerih je Vertovec imel te shodne govore, so bile vezane na dve njegovi službeni mesti, Planino nad Vipavo in Šembid (zdaj Podnanos), pa na dekanijsko središče v trgu Vipavi, potem so bile to vipavska božjepotna cerkev v Logu, božjepotna cerkva na Nanosu, ob novih mašah pa je pridigal enkrat v rodnih Šmarjah in na Gočah« (Koruza 1991: 331).

³ Med najtehtnejše razprave o Vertovčevih pridigah sodi prav gotovo delo literarnega zgodovinarja Jožeta Koruze *Značilnosti Vertovčevih cerkvenih govorov* (1984 in 1991).

bankovcov« sledi podnaslov »Kako bi se imeli v takó žalostnih okolistavah zadržati? – Kako potolažiti se?« (prav tam: [173]), znotraj zbirke pa temu naslovu, ki je nekoliko drugače zapisan »*V práznik sv. Štéfana, (v Ipavi 1810,) ob overženju papirnatih denarjev, bánkocov imenovanih.*« –, sledi naslednji citat iz *Svetega pisma*: »Štefan pa je bil poln gnade in moči. Djanje Apost. 6. 8.« (prav tam: 1). Osrednja tema te prve pridige je torej posvečena prazniku sv. Štefana, ki jo je Vertovec govoril leta 1810 v Vipavi (v kazalu se v naslovu in podnaslovu dodatno izpostavlja predvsem takratno inflacijo denarja oz. nenadni padec njegove vrednosti). Če pa izhajamo samo iz naslovov vseh šestindvajsetih govorov, kot si sledijo v kazalu, so njihova osrednja izhodišča časovna (največkrat deli cerkvenega leta) ter krajevna, če so navedena, in sicer v nadaljevanju: 2. in 3. govor – pustna nedelja v Logu 1816 ter 1819; 4. govor – velika noč 1813; 5., 6. ter 7. govor – nedelja po veliki noči – četrta 1822 v Logu, druga 1844 ter tretja na sv. Marka 1847; 8. in 9. govor – binkoštni ponedeljek pri sv. Jeronimu na Nanosu 1817 ter 1820; 10. in 11. govor – dan sv. Vida 1824 ter 1834; 12. govor – »*V Logu 30. Rožnicveta 1834*«; 13. govor – veliki šmaren v Logu 1825; 14., 15. in 16. govor – mali šmaren, v Logu 1814, 1817 ter 1828; 17. govor – god vseh svetnikov 1837; 18. govor – »*O hvaležnici v Logu 1835*«; 19. govor – dan novega leta 1848; 20. govor – prva postna nedelja 1813; 21. ter 25. govor – nova maša, prva v Planini nad Vipavo 1813, druga ob godu »presvitliga Cesarja Franca v Ipavi« 1829; 22., 23. ter 26. govor – nedelja po binkoštih v Št. Vidu 1810, v »Šmariji« 1814 ter na Gočah 1836; 24. govor – »*V Ipavskim tèrgu 1823*« (prav tam: [173–175]).

Analiza dveh Vertovčevih govorov: *V Ipavskim tèrgu 1823* in *V mali Šmarni dan v Logu 1817*

Prvi primer, ki ga podajamo v analizi, je govor oz. pridiga z naslovom, navedenim znotraj zbirke: »*Na dan sv. treh kraljev, ko sta častita gospoda Kašpar Pregel, beneficiat sv. Barbare in Anton Tribuci, zasluženi duhovni pastir, svoje druge nove maše opravila. (V Ipavskim tèrgu 1823.)*« Sledi svetopisemski citat: »Oni so njemu darovali zlató, kadilo in miro. Sv. Mat. 2. 11.« (prav tam: 154). V kazalu pa je naslov te pridige zapisan tako: »*V Ipavskim tèrgu 1823*« – in podnaslov: »*V dan sv. treh kraljev, ko sta dva zaslužena gospoda svoje druge nove maše pela. Od potrebnosti ene sv. cerkve v občinsko in stanovitno podučenje celiga človeštva*« (prav tam: [174]). Kot je razvidno, v tem primeru prihaja v zapisu naslova znotraj zbirke do večjih razhajanj v primerjavi z veliko krajšim naslovom v kazalu, ki deloma pojasnjuje tematska izhodišča v podnaslovu. V uvodu tega besedila avtor izpostavlja pomemben dogodek: »vi teržani ste v veliki no praznični procesji sèm pripeljali dva sivoglava, častita moža, gosp. Kašparja Pregelna, in gosp. Antona Tribucita, de bi nam tim sv. mestu svoje druge nove maše opravila; že perve nove maše se v pričijočih časih čedalje bolj redkama pojo« (prav tam: 154–155), ki je bil ob 50-letnici praznovanja od prve nove maše obeh omenjenih duhovnikov, kar je nadalje podano v obliki krajšega pripovednega eksempla oz. zgleda:

Žlahadne in drage so bile reči, ktere so modri iz jutrove dežele po spominu današnjega goda novorojenemu Zveličarju darovali; darovali so mu zlata, kadila in mire, ali veliko žlahtnejši, ja neizrečeno svetejši je daritev, ktero bota tukaj pričujoča duhovna v zahvalo svojiga 50 létnega máštva in v našo spravo Bogu dopernesla. (Vertovec 1994: 155.)

Avtor nadaljuje z izražanjem navdušenja nad tako polno cerkvijo ob pričujočem dogodku, z ljudmi obeh spolov, različne starosti, vseh stanov, in izpostavi temeljno resnico, t. i. »eno resnico čez vse resnice« o potrebnosti cerkve, ki je tudi tematsko izhodišče tega govora: »kakó potrebna, namreč, de je ena sv. cerkev v občinsko in stanovitno podučenje celiga človeštva« (prav tam). Sledi jedro pridige oz. t. i. »speljanje«, ki se prične z navezavo na zgodovinski diskurz o prvih ljudeh v pradavnini, z večšim opisom in deloma imaginacijo, kar avtor v tem eksemplu zaključí z vzklikom in moralnim podukom o pomenu pouka v veri (kasneje se naveže še na pomen matere ali drugih odraslih, ki učijo otroke o krščanskih resnicah); temu sledijo še drugi, npr. o prvih ljudeh: »taki so bili nagi, zarašeni no močno plašni; bežali, skrivali so se pred drugimi ljudmi; neso znali besedice govoriti; hodili ali tudi tekali so nekateri po vseh šterih /.../. Tù vidite, prijatli! – kaj je, in kaj bi bil človek čisto brez vsiga poduka« (prav tam: 156). V nadaljevanju sledi pripovedni zgled o tem, kako je bil človekov um po »prvi pregrehi« (aluzija) tako oslavljen, da so zato ljudje morali v davnini živeti kot divjaki (sledijo nazorni opisi), retorična vprašanja, odgovor, vzklik, kako si je človek um pridobil oz. kaj je z njim sam spoznal, vse v obliki dramatičnega podajanja in z vključevanjem ponavljanja (ki je v funkciji stopnjevanja):

Odgovori, kje je tvoj takó bistri um? – kaj si neki z svojim lastnim umam spoznal? – kaj si pridobil? Ti nimaš clo nič, de bi ne bil od drugej prejel, kaj se pa bahaš; kakor de bi vse – kar veš – tvoj pridobik bilo? – Ne prijatli! – človeka po pregrehi otamnjenimu úmu ni dano, de bi resnico – edino pot v večno osrečenje sam od sebe našel, on mora v temle od drugej podučen biti. (Vertovec 1994: 157.)

Vertovec v nadaljevanju znotraj zgodovinskega diskurza z živo naracijo opisuje čaščenje in žrtvovanje lažnim bogovom, boginjam, kar zbujajo grozo in odpor, npr.: »mladeniče in dekllice, in še v družih sužnje ali druge ljudi večkrat žive v oginj metali, ali jih popred zaklali ali vbili, no jih žgaje svojim bogovam in boginjam darovali« (prav tam: 158). Nadaljuje s svetopisemskim diskurzom s številnimi aluzijami na zgodovinske in svetopisemske osebe (npr. Sokrat, Platon, sv. Peter, Mojzes, Izraelci, Noe, Abraham, Zveličar, »Aposteljni«), ki pojasnjuje pomen prave vere in resnice, kjer je pojem vere personificiran, podan tudi z učinkovitostjo retoričnih vprašanj: »Sveta vera /.../ se je razširila, zaplodila, vkoreninila /.../ in le v ljubezni zaplojene vere je neki nar več na svetu? – Ali ne katolške, kristjanske?« (prav tam: 159).

Avtor v strnjenem opisu izpostavi muke prvih kristjanov, med drugim tudi versko herezijo z aluzijami na zgodovinske osebnosti (npr. »Luter Martin in Nemškimi«), izpostavi pomen papeža, ki bo večni (primer sinekdohe): »Papež živi v Rimu že 1800 lét« (prav tam: 160). Neposredna aplikacija v obliki stopnjevanja z retoričnima vprašanjema vernikom v zaključku tega govora se navezuje na častljivo starost

obeh duhovnikov, ki jima je slavje namenjeno, in njuno versko gorečnost: »Ali ne želite vsi starosti doseči? – Ali bi se vam na stare dni dobro zdelo, ko bi drugi z vami poterpeali, vaše slabosti prenašali, no vas takó spoštovali« (prav tam).

Drugi analizirani primer je Vertovčev govor, ki mu sledi obvezni citat »*V mali Šmarni dan, (v Logu 1817)*. Poslušajte me otroci – srečni so, kateri moje poti ohranijo. Prog. Salom. 8. 32.« (prav tam: 92). V kazalu pa sta naslov ter podnaslov ter pridige zapisana tako: »*V mali Šmarni dan v Logu 1817*. Svet neče Mariinih žlahtnih izgledov posnemati, raji posnemlje prazne mode, neumne šege in grešne navade« (prav tam: [174]). Pri analizi tega besedila (časovno se navezuje na rojstni dan Marije 8. septembra) bomo izpostavili tiste narativne strategije, ki v prejšnjem primeru analiziranega govora niso bile tako izrazite: ta govor je grajen kot primerjava med pripovednimi zgledi o Marijinih čednostih z večno trajnostjo, vrednimi posnemanja, in modernimi navadami, željami sodobnih mladih ljudi, ki želijo živeti po modi na različnih področjih življenja, kar pa nima nobene trajne vrednosti. Že v uvodu, skozi celotno pridigo pa zelo pogosto, je z veliko mero retorične spretnosti podana podoba Marije kot zgled zlasti mladim ljudem pa tudi drugim vseh starosti in stanov:

V vsih tih pretečenih 18 sto létih, od kar sv. cerkev stoji, je že pobožnih duš brez števila vsaciga stanu, spola in starosti na *Marijo kot morsko zvezdo* gledaje pri vsih *strašnih* viharjih sedanjega življenja skozi *nar strašnejši skalovje skušnjav* in družih nevarnost čolnič čednosti srečno na *breg zveličanja* pripeljalo. (Vertovec 1994: 93.)⁴

V tem retorično bogatem odlomku je najti pridevke, npr. *strašnih*, *nar strašnejši*, zatem primeroma s topično podobo Marije kot morske zvezde, ki je izredno arhaična, genitivne metafore: *skalovje skušnjav*, *čolnič čednosti*, *breg zveličanja*, mogoča je celo alegorična razlaga – *skalovje skušnjav* kot težke življenjske preizkušnje Marije, *čolnič čednosti* kot čednostno oz. zgledno Marijino življenje ter *breg zveličanja* v pomenu njenega večnega življenja v nebesih. V jedru pridige se v posameznih pripovednih zgledih nizajo narativne strukture, tudi v obliki reminiscenc predvsem na teološka, sociološka, kulturna dejstva; v tem smislu je zanimiva npr. izpostavitvev oblačilne kulture znotraj pripovednega zgleada o mladeničih, ki prihajajo k maši v vipavsko cerkev, vendar ne nosijo več starih dobrih sukničev, čeprav so zelo lepi in koristni: »torej ni práv, de suknja čedalje bolj iz naše doline zginova: suknja je bila od nekdanj prava in edina lepotija Ipavskiga moža in fanta« (prav tam: 94). Podobne primerjave med preteklostjo in sodobnostjo se nizajo tudi na rovaš deklet, vendar v aktualizaciji oz. aplikaciji ob koncu prvega dela govora tudi z moralno kritiko sodobnega življenja mladih, ki zaradi »spaćene mode« Marijinega zgleada ne spoštujejo dovolj. V drugem delu tega govora so med drugim podani pripovedni zgledi (nekateri z dramatičnimi poudarki) različnih sodobnih žena in deklet, ki so postale sužnje mode, veliko jih je zato obubožalo ali prišlo na kriva pota, pri čemer se avtor poslužuje karakterizacije, ki je ponekod tudi čustveno podprta z nazornimi opisi in inovativnimi, retorično izdelanimi podobami (npr. »od červa

⁴ S kurzivo poudarila avtorica razprave.

vpičene vertnice«), kar je omogočalo identifikacijo pri tedanjih mladih sprejemnikih in prav tako moralni poduk:

Kjer se nečistost zaplodi, so tudi nesramne, ostudne in zaničljive bolezni nje zasluženi, strašni nastopki; bolezni, na ktere ko se človek le spomni, ga že groza prevzame; tam dekleta v spomladi svojiga življenja kot od červa vpičene vertnice revno venujejo, in mladenči kot starčiki, ali živi merlički no ostudne pošasti okoli tapajo, dokler se v grob ne zavalijo. Ni ga človeškiga jezika, ki bi zamogel dopovedati vse bolezni in nesreče, ki si jih človek sam z norskimi modami no grešnimi navadami nakloni. (Vertovec 1994: 97.)

Sklepne ugotovitve

Pri analiziranih Vertovčevih *Shodnih ogovorih* gre za primere pridig oz. govorov, pri katerih so se s pomočjo natančnega branja pokazale številne narativne strategije, ki pa, glede na izpostavljene teoretične opredelitve, deloma preraščajo v žanr sodobne narativne pridige. V teh Vertovčevih besedilih gre namreč za nizanje posameznih eksemplov oz. zgledov v narativni funkciji, ki pa v jedru pridig ne izgradijo daljše enotne samostojne pripovedne oblike, kar pomeni, da so, ne glede na čas nastanka,⁵ še zmeraj znotraj razsvetljenskega modela, saj je bila razsvetljenska miselnost precej prisotna v Vertovčevih pridigah, kar se kaže z izpostavljanjem poglobitve duhovnikove naloge, ki je bila »razsvetljevanje razuma vernikov, potem šele skrb za njihovo moralno in versko vzgojo« (Koruza 1991: 334). Vendar pa so v teh daljših ali krajših pripovednih zgledih prisotne temeljne narativne strategije, ki jih teorija predpisuje sodobni pridigi: imaginacija, opis, možnost identifikacije, dramatično podajanje, pripoved zgodb iz življenja, sicer skopa karakterizacija, vendar tudi s čustvi, pripovedovani dogodki vključujejo kontekst zgodovinskih, teoloških, psiholoških, socioloških, kulturnih in drugih referenčnih točk, aplikacija oz. aktualizacija posameznih pripovedi, ki je sicer v večini primerov v funkciji moraliziranja, vendar prikaže tudi kakšen nov vidik. V pripovednih zgledih pa so izpostavljene aktualne okoliščine in so zato primerni za vse vrste poslušalcev/bralcev, prav tako so oblikovani v skladu z retoričnimi priporočili: prisotnost retoričnih figur – številni vzkliki, retorična vprašanja in odgovori, metafore, npr. genitivne metafore, krščanska simbolika, različna ponavljanja ipd. Prisotni so še medbesedilni postopki – zgledi ali eksempli, aluzije oz. primere s topično podobo, citati, navedki, alegorične razlage, kar je prikazano tudi na primerih obeh analiziranih Vertovčevih govorov *V Ipavskim tèrgu 1823* ter *V mali Šmarni dan v Logu 1817*, ki jima po narativni strukturi bolj ali manj sledijo tudi drugi teksti v zbirki.

⁵ »Časovni razpon Vertovčevih objavljenih pridig je skoraj štirideset let, najstarejša je datirana z 22. nedeljo po binokših leta 1810, najmlajšo je govoril na novega leta dan 1848« (Koruza 1984: 33).

Vir:

Vertovc, Matija, 1994: *Shodni ogovori. Faksimilirani ponatis izdaje iz leta 1850*. Bačar, Stanislav (ur.). Vipava – Ajdovščina: Agroind VIPAVA.

Literatura:

Benedik, Metod, 1999: Kapucinska pridigarska dejavnost. *Simpozij o Janezu Svetokriškem*. Faganel, Jože, et al. (ur.). [Vipavski Križ]. 17–31.

Bizjak, Aleksandra, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: ZRC SAZU (Linguistica et philologica 11).

Koruza, Jože, 1984: Značilnosti Vertovčevih cerkvenih govorov. *Goriški letnik, 11*. [Nova Gorica: Goriški muzej]. 33–38.

Koruza, Jože, 1991: *Slovstvene študije*. Pogačnik, Jože (ur.). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.

Lanzenweger, Josef, et al. (ur.), 1999: *Zgodovina Katoliške cerkve*. Slovenska dopolnjena izd. Celje: Mohorjeva družba. Prev. Marko Urbanija in Jože Lebar.

Marušič, Branko, 1994: *Matija Vertovec, njegova doba in podoba*. Vipava; Ajdovščina: Agroind Vipava.

Rojnik, Ivan, 1996: *Osnovna homiletika*. Maribor: Slomškova založba.

Van Rensburg, Johan Janse, 2003: *Narrative preaching: Theory and praxis of a new way of preaching*. Acta Theologica Supplementum 4. Bloemfontein: Publications Office of the University of the Free State. <<http://www.ajol.info/index.php/actat/article/view/49702/36031>>. (Dostop 5. 4. 2016.)

Vinet, Alexander, in Skinner, Thomas H., 2007: *Homiletics: or, the theory of preaching*. 2. izd. [Whitefish]: Kessinger.